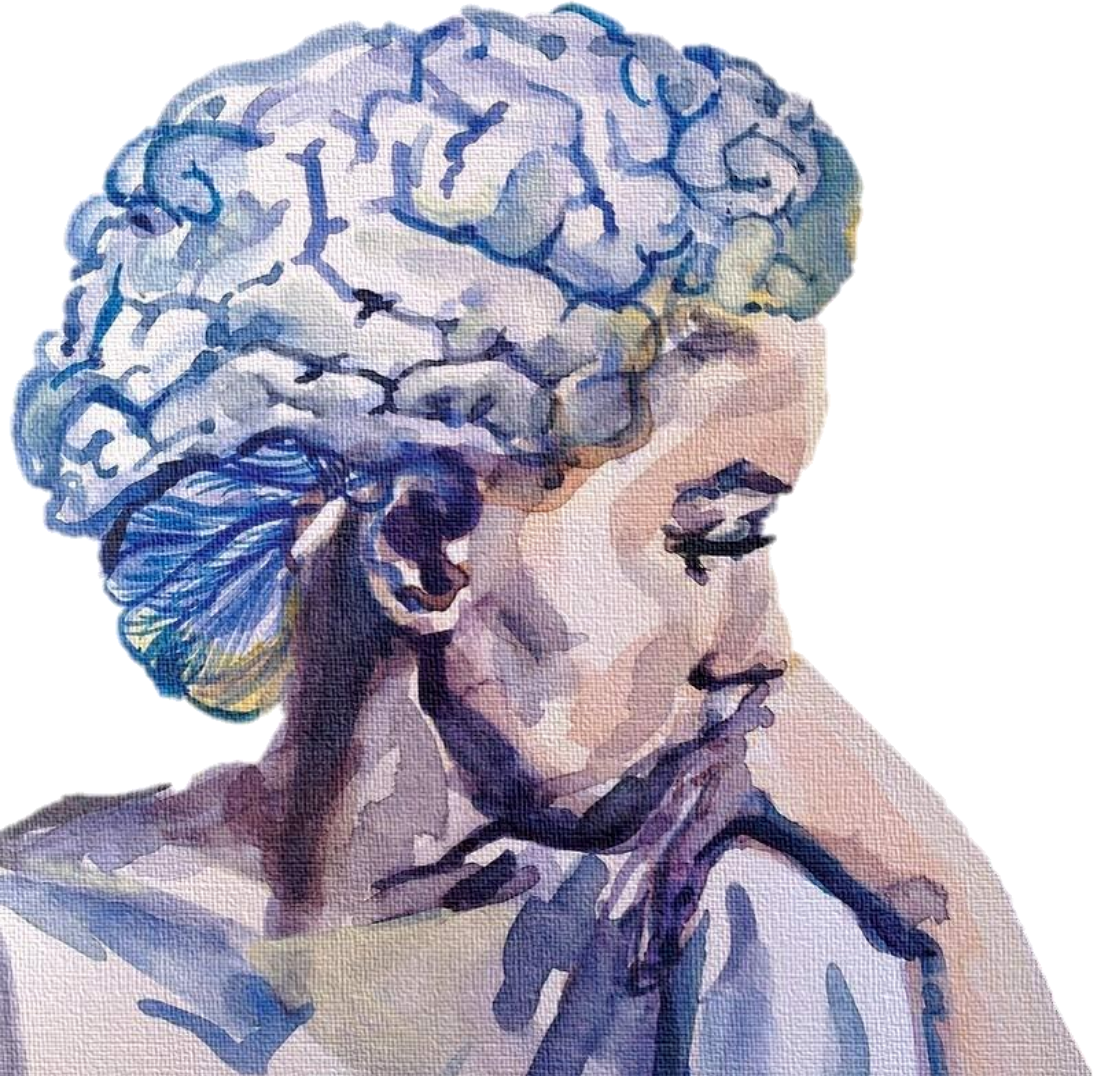

Νικολίτσα Α. Κουτροπούλου

Νευρο-δίκαιο

και η θεωρία του νου στην αίθουσα του δικαστηρίου

Συγκριτική ανάλυση Ελλάδας - Αγγλίας

ΝΕΥΡΟ-ΔΙΚΑΙΟ
ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΥ ΣΤΗΝ
ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Νικολίτσα Α. Κουτροπούλου

Πτυχιακή Εργασία

Μάρτιος 2021

*“Το μυαλό είναι σαν παγόβουνο, επιπλέει
με το ένα έβδομο του όγκου του πάνω από
το νερό.”*

Σίγκμουντ Φρόυντ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Νευροεπιστήμη	3
Νευρο-δίκαιο	6
Η σχέση μεταξύ Νευροεπιστήμης και Νευρο-δικαίου	9
Κανόνες βασισμένοι στη Νευροεπιστήμη	14
Στην Αγγλία	16
Στην Ελλάδα	18
Η εφαρμογή αυτών των κανόνων προκαλεί αδικία στις ποινικές υποθέσεις;	20
Συμπεράσματα	28
<i>Βιβλιογραφία</i>	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

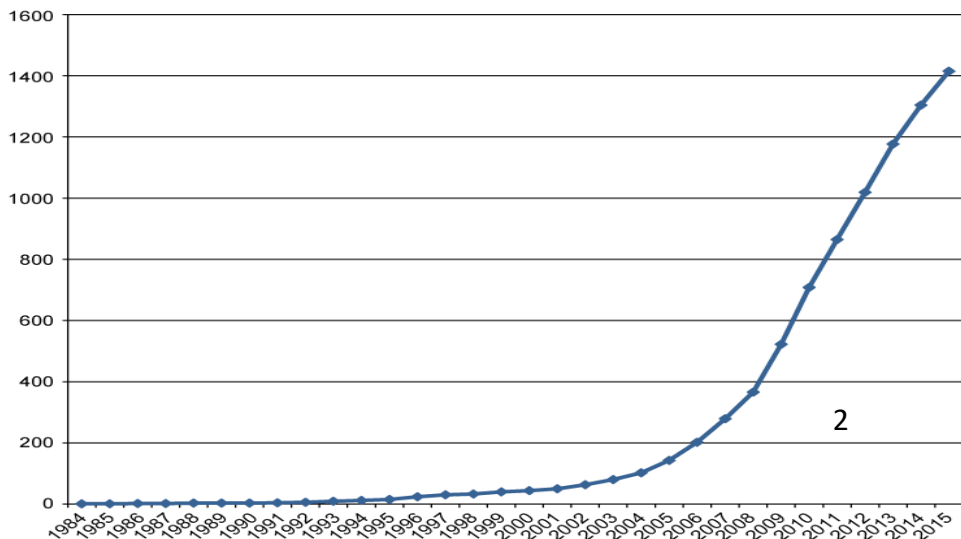
Εισαγωγή

Οι αγγλικοί κανόνες και νόμοι σκιαγραφούν τα ειδικά στοιχεία, τα οποία βασιζονται σε τομείς, που αναδύονται από την νευροεπιστήμη. Πολλές φορές παρουσιάζονται υποθέσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται αρκετά περίπλοκες, γι' αυτό και χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και συλλογής των ονομαζόμενων ειδικών στοιχείων. Ποια είναι η σχέση μεταξύ της νευροεπιστήμης και του νευροδίκαιου και πώς οι νόμοι εφαρμόζονται; Μήπως αυτή η εφαρμογή προκαλεί αδικία στις ποινικές υποθέσεις; Η απόδειξη του παραδεκτού των ειδικών στοιχείων θα πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα της Ελληνικής δικαιοδοσίας, προκειμένου να αξιολογηθεί κατά πόσο η εφαρμογή των αγγλικών νόμων διενεργείται ορθά.

Όπως το κάθε ζώο, έτσι και ο άνθρωπος είναι ξεχωριστός και αυτόνομος, αφού στη ζωή έρχεται με την μοναδική του φυσική κατάσταση, χωρίς να ομοιάζει σε όλες τις εκφάνσεις με τον συνάνθρωπό του. Αναφορικά με την συμπεριφορά, τα άτομα επιδεικνύουν μια μοναδικότητα, ενεργώντας, με πρωτοφανή αυτοπεποίθηση. Σαν όντα παρουσιάζουν μία σειρά από ικανότητες, που

αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Η ικανότητα της κίνησης, της σκέψης, της κατανόησης, της θέλησης, της αίσθησης ή της πρωτοβουλίας είναι ένδειξη δράσης, δηλαδή ότι είναι σε θέση να δράσουν. Από αρχαιότατων χρόνων είναι γνωστό, ότι ο άνθρωπος αποτελεί περίεργο ον, επιδιώκοντας γνώση, όχι μόνο για τους άλλους, αλλά και για τον ίδιο του τον εαυτό. Επομένως μια τέτοια απεικόνιση του ανθρώπινου είδους υποδεικνύει μία δημιουργία, η οποία περιλαμβάνει έναν εγκέφαλο. Τα άτομα είναι όπως είναι, και δρουν με ένα συγκεκριμένο τρόπο, επειδή ο εγκέφαλος το διαπράττει αυτό, εξυπακούεται βεβαίως ο ανθρώπινος εγκέφαλος. Την επεξήγηση αυτής της διεργασίας προσπαθεί να εξηγήσει η νευροεπιστήμη, η οποία συνδεόμενη με το νευρο-δίκαιο συνθέτουν ένα ενδιαφέρον επιστημονικό πεδίο μελέτης.

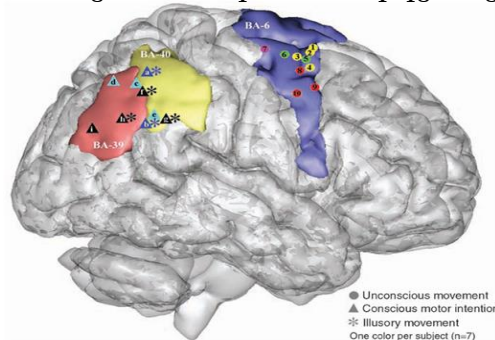
Cumulative Total of Law and Neuroscience Publications: 1984-2015

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Νευροεπιστήμη

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος θα μπορούσε να περιγράψει σαν την πολυπλοκότερη δομή, που η ανθρώπινη φύση έχει αναγνωρίσει αλλά και μελετήσει ως τώρα. Η γενική έννοια του όρου «νευροεπιστήμη» ορίζεται ως «η επιστημονική μελέτη του νευρικού συστήματος και του εγκεφάλου», σύμφωνα με το Cambridge Dictionary¹. Εντούτοις, η Yvette Brazier δίνει έναν βαθύτερο ορισμό της νευροεπιστήμης στο άρθρο της “Neuroscience: Overview, history, major branches”², αναφέροντας αυτό το είδος επιστήμης, επηρεάζει την συμπεριφορά των ατόμων, καθώς και τον τρόπο σκέψης τους.

¹ Cambridge Dictionary (n.d.) [Online].

² Brazier, Y. (2018) ‘Neuroscience: Overview, history, major branches.’, Medical News Today [Online].

Έπειτα, η Brazier επισημαίνει, ότι η κύρια εστίαση της νευροεπιστήμης έγκειται στο νευρικό σύστημα των ανθρώπων. Οι νευροεπιστήμονες στοχεύουν να απαντήσουν στα ερωτήματα, τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την συμπεριφορά αλλά και τις πράξεις ενός ατόμου, εξετάζοντας με αυτό τον τρόπο τον εγκέφαλο και κατανοώντας πώς αντιλαμβάνεται και ενεργεί το άτομο κάτω από ορισμένες συνθήκες και καταστάσεις. Το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο είναι αναμφίβολα και εξαιρετικά σημαντικό, τόσο για την κοινωνία, όσο και για τα άτομα που την περιβάλλουν, καθώς σχετίζεται με αρκετές από τις ανθρώπινες λειτουργίες σε καθημερινή βάση³.

Για τον παραπάνω λόγο η επιστήμη αλληλοεπιδρά με τις περισσότερες από τις ανθρώπινες λειτουργίες, επομένως υπήρχε μια επιστημονική ανάγκη να συνεργαστεί και με διαφορετικούς διεπιστημονικούς τομείς προκειμένου να δύνανται να απαντηθούν ερωτήματα, που προκύπτουν. Σήμερα, η νευροεπιστήμη συνεργάζεται και έχει άμεση επαφή με την ψυχολογία, την ιατρική, το δίκαιο και πολλούς ακόμη κλάδους. Ένα ηχηρό παράδειγμα των

³ Brazier, Y. (2018) 'Neuroscience: Overview, history, major branches.', Medical News Today [Online].

αποτελεσμάτων μιας τέτοιας συνεργασίας, μεταξύ της νευροεπιστήμης και ενός άλλου πεδίου, θα μπορούσε να είναι «νευροαπεικόνιση», η οποία χρησιμοποιείται τόσο για την διάγνωση ασθενειών του εγκεφάλου όσο και για την μελέτη του ανθρώπινου εγκεφάλου⁴. Η σύνδεση μεταξύ των διεπιστημονικών πεδίων επιτυγχάνεται με μία νέα προσθήκη, το ονομαζόμενο νευρο-δίκαιο. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα συνονθύλευμα μελέτης του νόμου με τον εγκέφαλο.

⁴ Brazier, Y. (2018) 'Neuroscience: Overview, history, major branches.', Medical News Today [Online].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Νευρο-δίκαιο

Αρκετοί συγγραφείς προσπάθησαν να ορίσουν τι σημαίνει νευρο-δίκαιο, αλλά μέχρι σήμερα αυτός είναι ο πλησιέστερος ορισμός. Το νευρο-δίκαιο αποτελεί το διεπιστημονικό πεδίο, το οποίο ενώνει τον εγκέφαλο με τον νόμο και διευκολύνει την ορθότερη κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, έτσι ώστε να την διευθετήσει με ακρίβεια, συμπεριλαμβάνοντας τις επιτυχίες και τα επιτεύγματα των νευροεπιστημόνων σε νομικές μελέτες⁵. Ο επιστημονικός αυτός τομέας γεννήθηκε την δεκαετία του 1990, σαν κλάδος της βιοηθικής και της βιο-νομικής αντανάκλασης. Παρόλα αυτά σήμερα είναι ένας ανεξάρτητος και αυτόνομος τομέας, που αφορά μια ευρεία περιοχή ολοκληρωμένων γνώσεων. Επί της ουσίας είναι μια εξελισσόμενη επιστήμη, η οποία βασίζεται σε παραδοσιακές φάσεις της δίκης αλλά και του

⁵ Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', Current Journal of Neurology, vol. 14(1), pp. 53-58.

νόμου σε δράση προκειμένου να διευρύνει τα σύνορα της στην τεχνητή νοημοσύνη⁶.

Οι συνταγματικοί συσχετισμοί της νευροεπιστήμης είναι ποικιλόμορφοι και κυμαίνονται από την προσωπική ελευθερία, και με την ηθική έννοια, του εναγόμενου ή του μάρτυρα, μέχρι την ταυτότητα του ατόμου, αφού ο εγκέφαλος και ο νους χαρακτηρίζουν βαθύτερα τον άνθρωπο, μέχρι και την ιδιοκτητικότητα, την ελευθερία της σκέψης και την αξιοπρέπεια του ατόμου. Κατά αυτόν τον τρόπο το νευρο-δίκαιο ξεπερνάει το τμήμα του ποινικού δικαίου της ευθύνης, της ελεύθερης θέλησης και της αξιολόγησης της ποινής⁷. Επιπλέον, το νευρο-δίκαιο δύναται να θεωρηθεί ως μια συνέχεια του νόμου σαν εφαρμοσμένη επιστήμη. Από αυτό το εναρκτήριο λάκτισμα ο νόμος, όχι μόνο στον σχεδιασμό του αλλά και στην εφαρμογή του, εξετάζει το πώς κανείς διακρίνει τι συμβαίνει στο κόσμο, την επεξεργασία που υπόκεινται από τους ανθρώπους, δηλαδή πως το αντιλαμβάνονται

⁶ D'Aloia, A. and Errigo, M. (2020) Neuroscience and law (σελ.1). Cham, Switzerland, Springer Nature.

⁷ D'Aloia, A. and Errigo, M. (2020) Neuroscience and law (10-11). Cham, Switzerland, Springer Nature.

διανοητικά και από εκεί και πέρα την λήψη ή την αποχή από την αντίστοιχη ενέργεια⁸.

Σύμφωνα με τον Michael S. Moore, οι άνθρωποι παραμένουν υπεύθυνοι για τις πράξεις τους, παρά το γεγονός ότι όλες αυτές οι πράξεις έχουν νευρικές συσχετίσεις⁹. Το νομικό σύστημα αφορά την μνήμη, την υπευθυνότητα και την ψυχική ωριμότητα¹⁰. Επομένως το νευρο-δίκαιο προσπαθεί να επιτύχει τον συσχετισμό του εγκεφάλου και του νόμου με την νευροηθική και τις ηθικές αξίες. Ωστόσο, δεν είναι αρκετά εύκολο να ορισθεί η σχέση μεταξύ Νου, Εγκεφάλου και Νόμου¹¹.

⁸ D'Aloia, A. and Errigo, M. (2020) Neuroscience and law (σελ.53). Cham, Switzerland, Springer Nature.

⁹ Donnelly-Lazarov, B. (ed.) (2018) Neurolaw and Responsibility for Action: Concepts, Crimes, and Courts (σελ.3), Cambridge, Cambridge University Press.

¹⁰ Brown, E. (2019) 'The brain, the criminal and the courts', Knowable Magazine | Annual Reviews [Online].

¹¹ Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', Current Journal of Neurology, vol. 14(1), pp. 53-58.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η σχέση μεταξύ Νευροεπιστήμης και Νευροδικαίου

Το θεμελιώδες ερώτημα που προκύπτει από τις παραπάνω αναφορές, είναι η σχέση μεταξύ της νευροεπιστήμης και του νευρο-δικαίου¹². Δηλαδή κατά πόσο η επιστήμη είναι σε θέση να συνδεθεί με το δίκαιο, και κατ' επέκταση, πώς δύναται να συνεργάζονται μεταξύ τους και για ποιο λόγο η νευροεπιστήμη δίνει τόσο μεγάλη σημασία στο νευρο-δίκαιο. Η νευροεπιστήμη μελετά τις δομές, τις λειτουργίες, τις εξελίξεις και τις ανωμαλίες του εγκεφάλου. Αυτός είναι ο λόγος που συχνά για να βοηθήσει τους ειδικούς να μιλήσουν για τις γνωστικές λειτουργίες των ατόμων και να αποσαφηνιστούν τα πρότυπα συμπεριφοράς, όπως οι εγκληματικές πράξεις¹³. Επιπλέον, ο νόμος συχνά απευθύνεται στην νευροεπιστήμη για την επίλυση δύσκολων ερωτημάτων σε αντίστοιχες περιστάσεις, και συνεπώς δημιουργούνται νέοι

¹² Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', *Current Journal of Neurology*, vol. 14(1), pp. 53-58.

¹³ Morse, Stephen J. (2015) 'Neuroscience, Free Will, and Criminal Responsibility' (σελ.251-256), Faculty Scholarship at Penn Law. 1604 [Online]

νόμοι για την αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση της νευροεπιστήμης στην ανθρώπινη συμπεριφορά και σκέψη¹⁴. Σε αυτό το σημείο, παρατηρεί κανείς μια πρώτη σύνδεση των δύο επιστημονικών πεδίων.

Έπειτα, η νευροεπιστήμη σκιαγραφείται ως ο πιο ισχυρός και άμεσος καταλύτης για την βαθύτερη κατανόηση του νευρικού συστήματος αλλά και της επιρροής που ασκεί στο νευρο-δίκαιο. Ουσιαστικά η σχέση του νόμου με την νευροεπιστήμη, και με τον εγκέφαλο να βρίσκεται στο σημείο τομής, δημιουργεί το διεπιστημονικό πεδίο του νευροδικαίου, προβλέποντας μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στα νομικά γεγονότα. Η

¹⁴ D'Aloia, A. and Errigo, M. (2020) Neuroscience and law (σελ.62-70). Cham, Switzerland, Springer Nature.

νευροεπιστήμη παρουσιάζει την εικόνα της ψυχικής διεργασίας της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ενώ ο νόμος αφορά καταρχήν το πώς ρυθμίζεται η συμπεριφορική αντίδραση των ατόμων. Σύμφωνα με αυτό, επομένως διαμορφώνεται το πεδίο του νευρο-δικαίου. Με άλλα λόγια, η νευροεπιστήμη βασίζεται σε πειραματικές εκδηλώσεις και αποτελεί το απόλυτο, ενώ ο νόμος κατατάσσεται στις ανθρωπιστικές επιστήμες, σύμφωνα με τα καθήκοντα που προκύπτουν από την συλλογιστική πορεία και τις αφηρημένες εκφράσεις¹⁵.

Με την προβολή των παραπάνω, ένα σημαντικό ερώτημα που προκύπτει σύμφωνα με τον μελετητή νομικής και ψυχιατρικής του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνιας, Stephan J. Morse, είναι αν τα αποδεικτικά στοιχεία έχουν νομική συνάφεια, με λίγα λόγια βοηθά στην απάντηση ενός συγκεκριμένου ερωτήματος, το οποίο σχετίζεται με το κατά πόσο τα αποδεικτικά στοιχεία έχουν σχέση με το δίκαιο; Εκείνος υποστηρίζει ότι η νευροεπιστήμη δεν θα επαναστατήσει ποτέ έναντι του νόμου, αφού είναι γεγονός ότι οι πράξεις

¹⁵ Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', *Current Journal of Neurology*, vol. 14(1), pp. 53-58.

αντανακλούν περισσότερο από τις εικόνες και αν σε κάποιο νομικό πλαίσιο εμφανιστεί διαφορά μεταξύ των δειγμάτων της νευροεπιστήμης και της συμπεριφοράς, υπερνικάει πάντα η συμπεριφορά¹⁶. Αυτό συμβαίνει, διότι η συμπεριφορά δείχνει ακριβώς τις κινήσεις και τις προθέσεις του ατόμου, εν αντιθέσει με τον εγκέφαλο, ο οποίος συχνά μπορεί να προκαλεί σύγχυση στους ερευνητές.

¹⁶ Brown, E. (2019) 'The brain, the criminal and the courts', Knowable Magazine | Annual Reviews [Online].

Ενισχύοντας την σχέση μεταξύ της νευροεπιστήμης και του νευρο-δικαίου προκύπτουν οι νευροεπιστημονικές τεχνολογίες, οι οποίες βοηθούν στην κατανόηση του νου. Συνεπώς, έχουν αυξηθεί οι νομικές διαδικασίες σχετικά με την εφαρμογή ανακαλύψεων νευροεπιστημών. Για να μπορέσει να αναλυθεί η σχέση μεταξύ εγκεφάλου και νου, οι γνωστικοί νευροεπιστήμονες χρησιμοποιούν κάποιες νέες τεχνικές όπως το Fmri (Λειτουργική απεικόνιση μαγνητικού συντονισμού), πολυγραφήματα και το EEG (ηλεκτροεγκεφαλογράφημα)¹⁷.

¹⁷ Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', *Current Journal of Neurology*, vol. 14(1), pp. 53-58.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

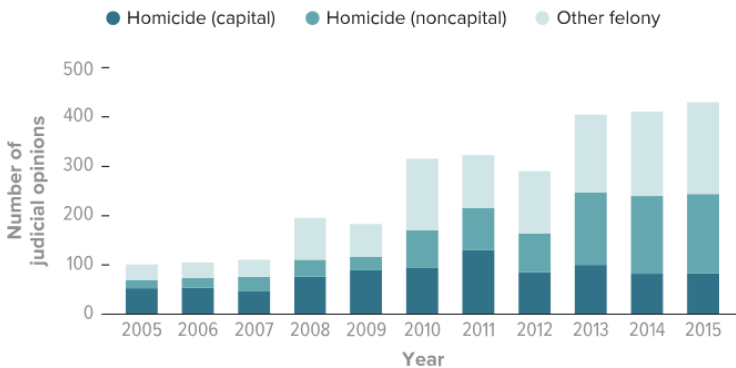
Κανόνες βασισμένοι στη Νευροεπιστήμη

Οι νευροεπιστημονικές τεχνολογίες, που αναφέρθηκαν πιο πάνω, χρησιμοποιούνται με σκοπό την λήψη των νευροεπιστημονικών στοιχείων, τα οποία έχουν εισαχθεί στα δικαστήρια προκειμένου να διαφυλάσσουν την αξιοπιστία των κατατεθειμένων μαρτυριών από τους μάρτυρες. Επομένως η προσφυγή στη νευροεπιστήμη καθίσταται αναγκαία, καθότι τα νομικά αποτελέσματα συνδέονται άμεσα με τα νευρολογικά ζητήματα, ώστε να δύναται να εξηγηθούν οι νομικοί κανόνες. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι οι λόγοι ποικίλλουν σχετικά με την ανάγκη για ειδικούς κανόνες παραδεκτού και αποκάλυψης αποδεικτικών στοιχείων από εμπειρογνώμονες σε ποινικές υποθέσεις. Πρώτον, οι ειδικοί μάρτυρες διαφέρουν από τους συμβατικούς μάρτυρες σε μια δίκη. Δηλαδή, δεν είναι απλοί πολίτες που άκουσαν, είδαν ή έλεγαν κάτι, αλλά ένα άτομο με εκπαίδευση. Οι εμπειρογνώμονες έχουν το προνόμιο να είναι σε θέση να παρέχουν στους ενόρκους αποδεικτικά στοιχεία σε θέματα εμπειρογνωμοσύνης, χωρίς

απαραίτητα να διαθέτει η πλειοψηφία των ενόρκων γνώσεις ή εμπειρία σε αυτό.

Οι νόμοι και οι κανόνες σχετικά με την νευροεπιστήμη και το νευρο-δίκαιο διαφέρουν αναπόφευκτα από χώρα σε χώρα. Το γεγονός αυτό παρουσιάζεται απολύτως φυσιολογικό, αφού το κάθε κράτος είναι αυτόνομο και τελεί τις δικές του δικαιοδοσίες, οι οποίες είναι προσαρμοσμένες βάσει των αναγκών της εκάστοτε Πολιτείας. Μία τέτοια περίπτωση προκύπτει μεταξύ Αγγλίας και Ελλάδας, οι οποίες υπόκεινται σε διαφορετικές δικαιοδοσίες. Επομένως η σύγκριση μεταξύ των δύο χωρών προεικονίζεται ενδιαφέρουσα.

The growing use of neuroscience in criminal cases

Αγγλία

Από την μία πλευρά της πλάστιγγας βρίσκονται η Αγγλία και η Ουαλία και οι κανόνες που τους διέπουν, σύμφωνα με τις οποίες οι ποινικές υποθέσεις βασίζονται πάνω σε δικαιοδοσίες, καθώς και σε κάποιους γενικούς βασικούς κανόνες. Ανά τα χρόνια οι Οδηγίες Ποινικής Πρακτικής (ΟΠΠ) 2015 αλλάζουν, έτσι η οδηγία του 2015 αντικατέστησε τις Οδηγίες Ποινικής Πρακτικής του 2013, παρόλα αυτά έχουν εκδοθεί και νέες οδηγίες το έτος 2020. Οι γενικοί κανόνες, ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου έμειναν σταθεροί και βάσει αυτών λαμβάνονται κάποιες αποφάσεις. Ο σημαντικότερος γενικός κανόνας είναι, ότι τα αποδεικτικά στοιχεία είναι έγκυρα μόνο εφόσον είναι σχετικά με την εκάστοτε υπόθεση.

Από εκεί και πέρα υπάρχουν κανόνες που πιθανώς απορρίπτουν τις σχετικές αποδείξεις, αλλά και κανόνες, οι οποίοι δίνουν το ελεύθερο στους δικαστές να αποκλείουν αποδεικτικά στοιχεία σύμφωνα με την κρίση τους.

Παραδείγματος χάρη, ένας δικαστής σε μία ποινική υπόθεση θα μπορούσε να απορρίψει αποδεικτικά στοιχεία, αφού σύμφωνα με το νόμο περί Αστυνομίας και Ποινικών Αποδεικτικών Στοιχείων 1984 και άρθρο 78, θα είχε τόσο

μεγάλες αρνητικές συνέπειες για το δίκαιο των διαδικασιών, που το δικαστήριο δεν θα το παραδεχόταν¹⁸.

Σύμφωνα με την νομοθεσία του 2015 σχετικά με τις αποδείξεις των εμπειρογνομόνων υποστηρίζεται ότι τα αποδεικτικά στοιχεία ενός εμπειρογνώμονα είναι αποδεκτά σε ποινικές διαδικασίες μόνο εφόσον έχουν σχέση με το ζήτημα που αποτελεί αντικείμενο σχολιασμού της διαδικασίας. Επιπλέον είναι απαιτούμενο στο δικαστήριο να χορηγούνται όλες οι πληροφορίες, που ενδέχεται να μην είναι γνωστές στο δικαστήριο. Τέλος, για την εγκυρότητα των αποδεικτικών στοιχείων θα πρέπει ο μάρτυρας να δύναται να έχει την ικανότητα να γνωμοδοτήσει περί του θέματος. Στη συνέχεια προβλέπεται ότι η νομοθεσία που σχετίζεται με το παραδεκτό αλλά και την εισαγωγή αντίστοιχων αποδεικτικών στοιχείων περιλαμβάνει το άρθρο 30 του Νόμου περί Ποινικής Δικαιοσύνης του 1988, που αναφέρει ότι η παρουσίαση εμπειρογνομόνων σε ποινικές διαδικασίες είναι παραδεκτή σαν αποδεικτικό στοιχείο, ανεξαρτήτως αν το άτομο την υποβάλει προφορικά. Ωστόσο, αν αυτή

¹⁸ Spranger, T. (2012) *International Neurolaw* (σελ. 306). Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg.

υποβληθεί ως προφορική μαρτυρία, τότε είναι παραδεκτή μόνο εφόσον υπάρχει άδεια από το δικαστήριο. Επίσης σύμφωνα με τους Κανόνες Ποινικής Διαδικασίας μέρος 19, κατά το οποίο η άσκηση των εξουσιών που ανατίθενται από το άρθρο 81 περί Αστυνομίας και Ποινικών Αποδεικτικών Στοιχείων και το άρθρο 20 του Νόμου περί Ποινικής Δικονομίας και Έρευνας του 1996 αξιώνει την προσκόμιση των προαπαιτούμενων αποδεικτικών στοιχείων από τους εμπειρογνώμονες, πριν την δίκη και πάντως με τους όρους που προβλέπονται από αυτούς τους κανόνες.

Ελλάδα

Από την άλλη πλευρά, αξιοσημείωτες είναι ωστόσο και οι προσπάθειες της ελληνικής δικαιοδοσίας να εντάξει στο νομικό της πλαίσιο τις ανάλογες νομικές διατάξεις, οι οποίες σχετίζονται με τις νευροεπισημονικές αποδείξεις και μπορούν να γίνουν αποδεκτές κατά τη διάρκεια μιας ποινικής ακροαματικής διαδικασίας, μία ενέργεια, η οποία προήλθε λόγω των εξελίξεων στη νευροεπιστήμη¹⁹.

¹⁹ Spranger, T. (2012) *International Neurolaw* (σελ. 179). Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg.

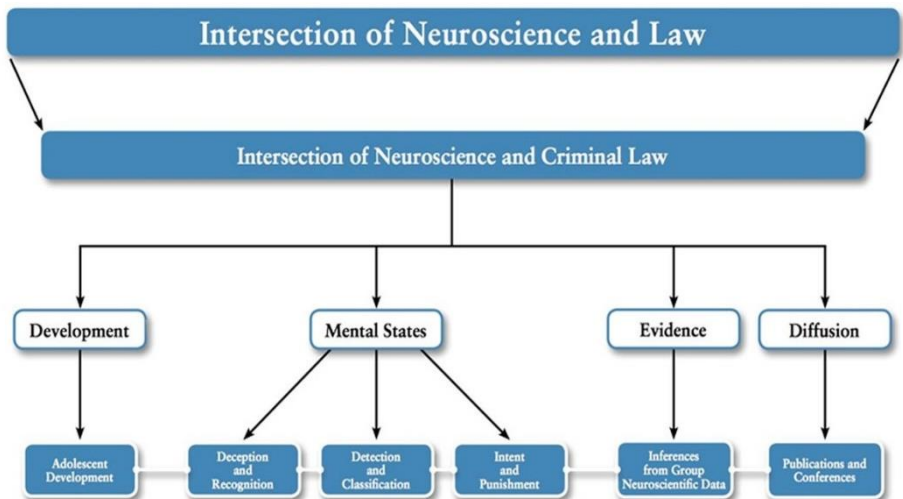
Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 177 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ), οι δικαστές είναι σε θέση να εξετάσουν ελεύθερα διάφορα στοιχεία που θα δοθούν κατά τη διάρκεια της δίκης. Αυτή η δυνατότητα επιβεβαιώνεται και με το άρθρο 179 του ΚΠΔ, το οποίο ορίζει πως είναι αποδεκτή και επιτρεπτή οιαδήποτε νομική απόδειξη. Συνεπώς, από τα προαναφερθέντα άρθρα προκύπτει αρχικά ότι το ελληνικό ποινικό δίκαιο δεν συνίσταται να απορρίπτει τη χρήση νευροεπιστημονικών στοιχείων στα δικαστήρια. Μολαταύτα, αυτές οι δικαστικές ελευθερίες έρχονται σε αντιπαράθεση με τις διατάξεις που προβλέπονται για τον περιορισμό χρήσης διαφόρων νευροεπιστημονικών μεθόδων στα δικαστήρια, που έχουν στόχο να προστατεύσουν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των πολιτών της χώρας²⁰.

²⁰ Spranger, T. (2012) *International Neurolaw* (σελ. 192-193). Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η εφαρμογή αυτών των κανόνων προκαλεί αδικία στις ποινικές υποθέσεις;

Ο Edward Coke ισχυρίστηκε το «*actus non facit reum nisi mens sit rea*». Διαφορετικά σημαίνει ότι μια μεμονωμένη πράξη δεν αποτελεί ενοχή, αλλά μόνο εφόσον εμπεριέχεται σε αυτή νους ένοχος. Αυτή η θεωρία είναι η μοναδική απαίτηση του ποινικού δικαίου και εκεί είναι, που η νευροεπιστήμη καταβάλει προσπάθειες, ώστε να αποδείξει τις πραγματικές προθέσεις πίσω από την συμπεριφορά του ατόμου.

Όπως κάθε ισχυρισμός χρειάζεται απόδειξη, έτσι κι οι κανόνες χρήζουν υποθέσεων, ώστε να αξιολογηθεί η εφαρμογή τους. Συνεπώς παρακάτω θα αναλυθούν οι αντίστοιχες υποθέσεις προκειμένου να αποσαφηνιστεί, εάν οι κανόνες του παραδεκτού των νευροεπισημονικών αποδείξεων είναι άδικοι στις ποινικές υποθέσεις. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την σύγκριση ελληνικών και αγγλικών ποινικών υποθέσεων, με σκοπό την αποτελεσματικότερη αξιολόγηση των κανόνων. Η πρώτη υπόθεση που θα παρουσιαστεί αφορά την ελληνική δικαιοδοσία.

Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα απόφαση στην ελληνική δικαιοδοσία σχετικά με τη χρήση νευροεπισημονικών μέτρων, η οποία αποτελεί ιστορικό γεγονός για τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια. Μια από τις πιο σημαντικές υποθέσεις ελληνικού ποινικού δικαίου είναι εκείνη, όπου οι κατηγορούμενοι αιτήθηκαν για την διαδικασία ανίχνευσης ψέματος, ώστε να αποδείξουν την αθωότητά τους. Η κατηγορία μεταξύ άλλων ήταν η σφαγή. Η επιστημονική μέθοδος ανίχνευσης ονομάζεται Event-Related-Potentials (ERPs), κατά την οποία ενεργοποιούνται εγκεφαλικά κύματα. Ο μηχανισμός τοποθετείται στο τριχωτό του

εγκεφάλου και αποκαλύπτει εκτός από τον ήχο, τις λέξεις και τις εικόνες και την πιθανή ένοχη γνώση του ατόμου, όταν αυτή τίθεται σε λίστα μη σχετικών πληροφοριών με το έγκλημα. Στην προκειμένη περίπτωση η εισαγγελία υποστήριξε την ανεπίτρεπτη χρήση της μεθόδου, αφού σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία (άρθρο 137 ΠΚ) θεωρείται βασανιστήριο, ακόμη και με την συναίνεση του ατόμου που θα υποβληθεί στη διαδικασία, επομένως κατευθείαν ονομάζεται απαράδεκτο. Επίσης η εισαγγελία βασίστηκε στο άρθρο 29 παρ. 1 του Κώδικα Φυλακών, όπου απαγορεύει κάθε είδους πειράματος, που θέτει σε κίνδυνο την ψυχική και σωματική υγεία ή προσβάλλει την αξιοπρέπεια του εναγόμενου. Η άμυνα, όμως, ισχυρίστηκε ότι δεν είναι απαγορευτικό, καθώς χρησιμοποιείται σε πολλές χώρες, αλλά και δεν διακυβεύεται η ψυχική υγεία του ατόμου, αφού γίνεται με την θέληση του. Συνεπώς η πράξη 137Α θεωρούνται βασανιστήρια μόνο ότι γίνεται παρά την θέληση του ατόμου. Εξαιτίας αυτού ο εναγόμενος αιτήθηκε δύο νευροψυχιάτρους στη φυλακή προκειμένου να τον εξετάσουν με την μέθοδο ERP. Το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών με την απόφαση 93/2002 αποδέχτηκε πλήρως το αίτημα, υποστηρίζοντας την επιθυμία του ατόμου να

εξεταστεί. Εν τέλει το Δικαστήριο με απόφαση 312/2002 αθώωσε τον κατηγορούμενο, χωρίς αναφορά στον ανιχνευτή ψεύδους. Επομένως, αν χρησιμοποιείτο το αποδεικτικό στοιχείο, θα θεωρείτο απαράδεκτο εφόσον δεν προβλέπεται κάτι τέτοιο από τον ελληνικό νόμο και το άρθρο 137Α του Ποινικού Κώδικα.

Για την αγγλική δικαιοδοσία, η υπόθεση των *Hill v Baxter* [1958] 1 All ER 193 σηματοδοτεί την έναρξη χρήσης νευροεπιστημονικών μεθόδων κατά τη διάρκεια ποινικών δικών. Βάσει, του παραπάνω προτύπου, ακολούθως παρουσιάζεται μια πρόσφατη υπόθεση. Στην αγγλική υπόθεση *του R v Clarke Morabir* [2013] EWCA Crim. 162 το δικαστήριο ισχυρίσθηκε και ανησυχούσε ότι δεν πρέπει να δίνονται αποδείξεις σε εμπειρογνώμονες, οι οποίοι δεν καλύπτουν κάποιες ορισμένες προϋποθέσεις σχετικά με το εμπειρογνομικό τους πεδίο. Ο λόγος αυτού του ισχυρισμού στάθηκε η αγγλική υπόθεση των *R v Clarke Morabir*, κατά την οποία ένα άτομο με εμπειρία σε κατάγματα και ασθένειες, που αφορούν τα οστά, γνωμοδότησε για αιτία του θανάτου του θύματος. Πιο συγκεκριμένα, η υπόθεση έχει ως εξής: ο κατηγορούμενος επιτέθηκε σε άτομο που έπασχε από οστεοπόρωση.

Ο Clarke, εν συνεχεία, να επαναφέρει το θύμα, ωστόσο, σύμφωνα με τα ιατρικά στοιχεία, η αιτία θανάτου του θύματος οφείλεται σε βλάβη των πλευρών κατά την διάρκεια της προσπάθειας ανάνηψης. Κατά συνέπεια, το Έφετείο έκρινε ότι ο εν λόγω εμπειρογνώμονας δεν είχε πείρα επί του θέματος ή την εμπειρογνωμοσύνη για να αξιολογήσει όλες τις αιτίες θανάτου με τρόπο που θα μπορούσε να κάνει ένας ιατροδικαστής. Το αποτέλεσμα αυτού ήταν τα αποδεικτικά στοιχεία των εμπειρογνώμωνων να καταστούν απαράδεκτα στη συγκεκριμένη ποινική υπόθεση, αφού ο εμπειρογνώμονας δεν είχε σχετική εμπειρογνωμοσύνη για τα αποδεικτικά στοιχεία που παρείχε, κάτι που ορίζεται ρητά από τις Οδηγίες Ποινικής Πρακτικής 2015 παρ. 191Α.1 (iii).

Μία άλλη υπόθεση που υπάγεται στη δικαιοδοσία της Αγγλίας και της Ουαλίας είναι η *R v Challen* [2011] Crim 2919. Πρόκειται για ποινική υπόθεση σχετιζόμενη με δολοφονία. Η Sally Challen καταδικάστηκε το 2011, για την δολοφονία του συζύγου της ενώπιον του Δικαστηρίου Guildford Crown. Ο ισχυρισμός της Sally ήταν, ότι δεχόταν χρόνια συναισθηματική κακοποίηση πριν την απόφαση της να τον

σκοτώσει με σφυρί. Μετά από αρκετά χρόνια φυλάκισης, εμφανίστηκε μια ψυχίατρος ως ειδικός μάρτυρας. Εκείνη σχημάτισε γνώμη για την ψυχική κατάσταση κατά την διάρκεια της ανθρωποκτονίας, διαπιστώνοντας ότι βρισκόταν σε ψυχική διαταραχή την ώρα του εγκλήματος, επιτρέποντας έτσι τους νομικούς να αμφοβητούν την καταδίκη. Το Κεντρικό Ποινικό Δικαστήριο θα της επέβαλε περαιτέρω δίκη, σύμφωνα με τα αποδεικτικά στοιχεία των εμπειρογνώμωνων, ωστόσο το Crown δέχτηκε το αίτημα μειωμένης ποινής λόγω περιορισμένης ευθύνης. Η Sally είχε ήδη εκτίσει εννέα χρόνια και τέσσερις μήνες ποινή από την αρχική ισόβια, αφέθηκε ελεύθερη μετά την αλλαγή της καταδίκης. Το αίτημα της Sally έδειξε την σημαντικότητα των αποδεικτικών στοιχείων από εμπειρογνώμονες στην εξαγωγή ορθού πορίσματος σε ψυχικά διαταραγμένο δράστη. Συνεπώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση υφίσταται το παραδεκτό των ειδικών αποδείξεων, διότι η εμπειρογνώμονας της Sally διέθεσε στο Δικαστήριο και στους ενόρκους στοιχεία και πληροφορίες για την ψυχική κατάσταση της κατηγορούμενης, τα οποία ήταν εκτός του

επιστημονικού πεδίου των δικαστών και των ενόρκων²¹.

Στη συνέχεια η πρώτη αγγλική υπόθεση που παρουσιάζεται καταλήγει στο απαράδεκτο, αφού ο εμπειρογνώμονας δεν ήταν ο κατάλληλος για την αξιολόγηση των ειδικών αποδεικτικών στοιχείων. Στην τελευταία υπόθεση υπάρχει το παραδεκτό της νευροεπιστήμης, καθώς το άτομο αθώωθηκε μετά την χρήση των ειδικών αποδεικτικών στοιχείων. Οι αγγλικοί κανόνες, επομένως, βρίσκουν κατά μέρος εφαρμογή εν συγκρίσει με την ελληνική δικαιοδοσία, αφού ναι μεν στη μία περίπτωση υποδεικνύεται το απαράδεκτο των ειδικών αποδεικτικών στοιχείων, όπως και στην ελληνική υπόθεση, αλλά στη δεύτερη περίπτωση αποδεικνύεται το παραδεκτό. Βάσει, λοιπόν, των αποφάσεων που ορίζει το δικαστήριο και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζονται οι νομοθεσίες περί νευροεπιστημονικών αποδεικτικών στοιχείων, εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα αποδεικτικά στοιχεία είναι δίκαια στις ποινικές υποθέσεις του αγγλικού κοινού δικαίου, εφόσον τηρούνται όλες οι προϋποθέσεις που αναφέρονται στο άρθρο 19.A1 του Νόμου περί Ποινικών

²¹ Οδηγίες Ποινικής Πρακτικής για την Αγγλία και Ουαλία 2015 παρα. 19.A.1(i)

Πρακτικών 2015. Από τα παραπάνω δεικνύεται ότι, ναι μεν στην Ελλάδα οι νόμοι τίθενται υπέρ της ελευθερίας του πολίτη, αλλά δεν λαμβάνονται τόσο σοβαρά υπόψη τα νευροεπιστημονικά αποδεικτικά στοιχεία. Ενώ από την άλλη πλευρά στην Αγγλία οι νόμοι είναι αυστηροί, όμως κατά την διάρκεια της δίκης προσμετρούνται όλα τα αποδεικτικά στοιχεία και αυτό επιφέρει δικαιοσύνη όχι μόνο προς το θύμα αλλά και προς το θύτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, οι αγγλικοί κανόνες και νόμοι, που σκιαγραφούν το παραδεκτό των ειδικών στοιχείων στις ποινικές υποθέσεις αναδύονται μέσα από τους τομείς της νευροεπιστήμης. Αναλυτικότερα, εξηγήθηκαν οι επιστημονικοί όροι της νευροεπιστήμης και του νευροδικαίου, ενώ ακόμη μελετήθηκε η σχέση μεταξύ τους και αποσαφηνίστηκε η έννοια των κανόνων. Τέλος, εξετάστηκε η εφαρμογή των ειδικών κανόνων μέσα από υποθέσεις που απασχόλησαν την νομική και νευροεπιστημονική κοινότητα. Ως εκ τούτου συμπεραίνεται ότι η απολυτότητα του παραδεκτού και της δικαιοσύνης αποτελούν δύσκολο εγχείρημα, καθότι και οι δύο αυτές έννοιες εξετάζονται αναλογικά με την αντίστοιχη υπόθεση και εφαρμόζονται σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες που προβλέπονται. Η επιτομή της εργασίας είναι η σύγκριση των αγγλικών και των ελληνικών κανόνων και βάσει αυτών διεξήχθησαν όλα τα πορίσματα. Συνεπώς, οι νόμοι σε συνδυασμό με τα αποδεικτικά στοιχεία αποδεικνύονται δίκαια εφαρμόσιμοι στην αγγλική περίπτωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

Cambridge Dictionary (n.d.) [Online]. Available at

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/neuroscience>

D'Aloia, A. and Errigo, M. (2020) *Neuroscience and law*. Cham, Switzerland, Springer Nature.

Donnelly-Lazarov, B. (ed.) (2018) *Neurolaw and Responsibility for Action: Concepts, Crimes, and Courts*, Cambridge, Cambridge University Press.

Spranger, T. (2012) *International Neurolaw*. Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg.

Ἀρθρα

Brazier, Y. (2018) 'Neuroscience: Overview, history, major branches.', *Medical News Today* [Online]. Available at <https://www.medicalnewstoday.com/articles/248680>

Brown, E. (2019) 'The brain, the criminal and the courts', *Knowable Magazine | Annual Reviews* [Online]. Available at <https://knowablemagazine.org/article/mind/2019/neuroscience-criminal-justice>

Morse, Stephen J. (2015) 'Neuroscience, Free Will, and Criminal Responsibility', Faculty Scholarship at Penn Law. 1604 [Online] Available at https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1604

Petoft, A. (2015) 'Neurolaw: A brief introduction.', *Current Journal of Neurology*, vol. 14(1), pp. 53-58. Available at <http://ijnl.tums.ac.ir/index.php/ijnl/article/view/570>

Υποθέσεις

R v Challen [2011] EWCA Crim 2919

R v Clarke Morabir [2013] EWCA Crim. 162